

[5] Diccionaris

Tipologia de diccionaris

TIPUS DE DICCIONARIS

Un cop d'ull a les prestatgeries d'obres generals de les biblioteques permet constatar que hi ha molts tipus de diccionaris, cadascun amb finalitats i objectius diferents i, per tant, també destinats a públics diferents.

Per establir una tipologia dels diccionaris que hi ha actualment, cal definir el criteri en què es basa aquesta classificació. Si el criteri escollit és l'abast dels termes que s'hi inclouen, es pot parlar de diccionaris generals i diccionaris terminològics o d'especialitat. Si el criteri és l'ordenació dels termes, hi ha els diccionaris inversos, ideològics, etc. Si el factor que determina la classificació és l'usuari a qui va dirigit, es pot parlar dels diccionaris escolars, dels diccionaris monolingües per a estrangers, dels diccionaris terminològics, etc. Si l'element diferenciador és el nombre de llengües que inclou, es pot parlar de diccionaris monolingües, bilingües, multilingües, etc. Un altre criteri que permet establir una tipologia de diccionaris és el criteri temàtic, que permet identificar els diccionaris de neologismes, els onomàstics, els etimològics, etc.

Tot seguit es recullen els tipus de diccionaris que un estudiant universitari pot emprar de manera més sovintejada:

[1] Diccionaris generals de llengua, en els quals es descriuen els mots generals d'una llengua. Basen l'interès de les entrades, que són els mots generals d'una llengua, únicament en el discurs lingüístic.

Ampliació de continguts

Tots els diccionaris de llengua general que s'han relacionat en el bloc anterior presenten un alt grau de fiabilitat. Si bé en la majoria de casos les entrades són idèntiques,

Exemple

gratador -a *adj.* Que grata. (*Diccionari de la llengua catalana*, de l'Institut d'Estudis Catalans)

gratador -a *adj.* Que grata. (*Gran Diccionari de la Llengua Catalana*)

en altres casos, poden presentar algunes diferències:

Exemple

El *Diccionari de la llengua catalana*, de l'Institut d'Estudis Catalans, dona com a sinònims, en l'accepció nàutica, els mots *gratacel* i *gratanúvols*, i la definició del concepte és a l'entrada *gratanúvols*, la qual cosa indica que la forma preferent és *gratanúvols*.

gratacel *m.* Gratanúvols. // Casa que consta d'un gran nombre de pisos i ateny una alçària molt gran.

gratanúvols *m.* Vela petita que s'hissa a vegades al cim de l'arbre mestre.

Per al *Gran Diccionari de la Llengua Catalana*, en canvi, el terme preferent és *gratacel*.

gratacel *m* **1** MAR Vela petita que hom hissa a vegades a la part més alta del pal major d'una nau. **2** ARQUIT Casa de pisos que ateny una alçària molt superior a la normal.

gratanúvols *m* MAR Gratacel.

[2] Diccionaris didàctics, que es divideixen en dos: els diccionaris escolars i els diccionaris monolingües per a estrangers. Són diccionaris de llengua general concebuts per ajudar uns usuaris que han d'augmentar i millorar sistemàticament i regularment els coneixements generals d'una llengua, en el cas dels primers, que és la materna, i en el cas dels segons, que no ho és. Per això intenten, més que els altres diccionaris, facilitar o accentuar l'ús actiu de la llengua.

Ampliació de continguts

Donada la seva finalitat pedagògica, els diccionaris monolingües d'aprenentatge presenten una sèrie de característiques que els diferencien de la resta de diccionaris monolingües.

La primera diferència rau en **el tipus de mots que recullen**: el nombre de paraules que apareixen en aquestes obres és força reduït (si es compara amb un diccionari de llengua general) i se circumscriu al vocabulari bàsic que pot necessitar l'usuari: és per això que una altra de les característiques d'aquests diccionaris didàctics és que estan adaptats als nivells d'aprenentatge dels estudiants (pel que fa als diccionaris monolingües adreçats a estrangers) i a l'edat que tenen (en el cas dels diccionaris escolars per a nadius).

L'altra gran diferència és **el tipus d'informació que inclouen les entrades**, que és molt exhaustiva i pensada per facilitar, d'una banda, el coneixement del significat dels mots i, de l'altra, l'ús i l'aplicació d'aquests mots.

És per això que la informació que proporcionen aquests tipus de diccionaris és el màxim de transparent, entenedora i clara: les entrades aporten totes les dades que permeten identificar el concepte (fins i tot, incorporen informació que per a un altre usuari pot resultar elemental o supèrflua) i inclouen **exemplificacions constants i abundants**, mitjançant les quals, a banda de facilitar la comprensió del significat, en mostren l'ús.

Exemple

chispear *v. intr.* **1** Despedir <una cosa> chispas: *Los troncos chispeaban en la chimenea.* SIN. chisporrotear. **2** Despedir <una cosa> destellos: *Sus ojos chispeaban en la oscuridad. Por la ventana se veía chispear una vela.* SIN. destellar. || *v. impers.* **3** Llover ligeramente: *Esta mañana ha chispeado un poco. Llévate el paraguas, que chispea.* [Diccionario Salamanca de la Lengua Española]

A més, amb aquesta idea de proporcionar a l'usuari informació pràctica i suficient per poder emprar el vocabulari adequadament, els diccionaris didàctics inclouen abundants **dades gramaticals d'índole diversa**: paren especial atenció als aspectes morfològics de la llengua amb notes sobre gènere i nombre respecte a les categories nominals, i sobre conjugació pel que fa a les categories verbals. També informen sobre sintaxi de la llengua i, de manera general, sobre l'ús contextual de les paraules: problemes relacionats amb el contorn, el règim preposicional, els sintagmes lexicalitzats, etc.

Altres informacions que poden ser útils per als estudiants, i que inclouen els diccionaris escolars, són la relació de sinònims i antònims, famílies de paraules, observacions gramaticals i barbarismes.

Exemples

A continuació es mostra com incorporen aquestes informacions alguns dels diccionaris didàctics existents per a diferents llengües :

Català

contrari, -ària [ll. *contrarium*, mat. sign.] **I. adj.** **1.** Oposat. **2.** Que va en sentit invers. **3.** Desfavorable, perjudicial. **II. m.** **4.** Cosa oposada. *Va fer el c. del que havia dit.* **5.** Adversari, enemic. **6. al c.** Al revés.

FAM. **Contra***, **contrariar**, **contrarietat**.

SIN. Advers, -a.

[*Diccionari Manual de la Llengua Catalana*, Barcanova-VOX]

Anglès

dolly /'dali/ *n* **1** (used by and when speaking to children) a DOLL (1). **2** (*esp US*) a low platform with small wheels for moving things that are too heavy to carry (look at the picture at TROLLEY). **dolly-bird** (also dolly) *n* (*dated Brit infml sexist*) a pretty girl or woman, *esp.* one who is dressed in an attractive way and is not considered intelligent.

[*Oxford Advanced Learner's Dictionary*, Oxford University Press]

Castellà

mácula s.f. Mancha: *Tiene una hoja de servicios sin mácula.* USO Su uso es característico del lenguaje culto. [*Diccionario Didáctico del Español*, Intermedio, Ediciones SM]

[3] Diccionaris terminològics o especialitzats per la temàtica, que recullen únicament el vocabulari d'un camp del saber determinat. Les definicions inclouen únicament els trets distintius de la noció, i prescindeixen d'informació enciclopèdica.

Exemple

Les entrades que hi ha a continuació, de l'àmbit oftalmològic, mostren la diferència principal entre un diccionari terminològic, que només incorpora els aspectes vinculats a la noció, i un diccionari enciclopèdic d'especialitat, que incorpora informació més de caire enciclopèdic.

Exemples

canaliculitis *f*

sin. compl. **dacriocanaliculitis** *f*

es canaliculitis; dacriocanaliculitis

en dacryocanaliculitis

Inflamació del canalicle lacrimal.

[*Diccionari d'oftalmologia* (Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2001)]

canaliculitis *f* Inflamació dels canalicles, especialment dels petits conductes glandulars. La **canaliculitis tarsiana** és la inflamació dels canalicles excretors de les glàndules de Meibom, consecutiva a la blefaritis. Es manifesta per petites elevacions còniques, d'un roig viu, a la vora lliure de la parpella.

[*Diccionari enciclopèdic de medicina* (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2000)]

[4] Diccionaris bilingües o d'equivalències. Són obres que recullen les equivalències dels significats en dues llengües, sense definir-los. Amb una filosofia semblant, hi ha

els diccionaris plurilingües, que estableixen les equivalències en més de dues llengües.

Ampliació de continguts

Els diccionaris bilingües presenten les equivalències entre els termes de dues llengües, i intenten recollir els possibles contextos en què es poden trobar cada una de les unitats lexicals que hi apareixen. A més, sovint, més enllà de les correspondències entre el vocabulari d'ambdues llengües, molts diccionaris bilingües incorporen també una breu explicació de l'estructura lingüística de la llengua d'arribada, que es resumeix en les pàgines inicials.

Exemple

bench *n* (*long seat*) banc | (*court of justice*) tribunal | **to be on the** ~ ser jutge | **the judge's** ~ la cadira del jutge | **he's on the ~today** avui forma part del tribunal. [Diccionari anglès-català (Barcelona: Enciclopèdia Catalana)]

[5] Diccionaris de sinònims i antònims. Diccionaris que recullen els sinònims i els contraris de les entrades que registren.

Exemple

Sovint, en les entrades dels diccionaris de sinònims i d'antònims, hi figuren llistes de paraules que necessàriament requereixen un criteri de selecció per part del lector per tal de buscar la més escaient, segons el context del sinònim o contrari que se cerca.

Exemple

contenir Tenir, encloure, abraçar, incloure, comprendre, cabre, caber, tenir cabuda, tancar, englobar, posseir, suposar. ? *Sobrar* || Constar, consistir, formar-se. || Impedir, limitar, aturar, refrenar, reprimir, retenir, parar, detenir, reportar. ? *Deixar*. [Diccionari de sinònims, idees afins i antònims (Barcelona: Teide)]

Tot seguit apareixen diverses frases amb el verb *contenir*, però malgrat que en cada una d'elles es pot substituir aquest verb per un de sinònim, els sinònims no sempre es poden intercanviar entre ells.

Exemples

La memòria haurà de **contenir** (*incloure*, però no altres) tota la documentació esmentada a l'annex.

La primera línia d'acció és **contenir** (*aturar, refrenar, parar*, però no altres) la pressió humana i afavorir la rehabilitació integral del territori.

Nou **conté** (*constar de*, però no altres) tres vegades tres.

Per triomfar cal saber **contenir** les passions (*aguantar, refrenar*, però no altres).

[6] Diccionaris d'abreviacions. Diccionaris especialitzats que recullen aquelles paraules que presenten una forma abreujada. Les formes abreujades que acostumen a recollir són les abreviatures, els símbols, els acrònims i les sigles.

Exemple

A continuació hi ha una mostra dels diferents tipus d'abreviacions que hi ha i com queden recollits en un diccionari específic.

Exemples

LOC SIGLA /loc/ f (*Liga Obrera Comunista*, cast.) *Lliga Obrera Comunista*, pol ESP.

loc. ABREV f locució adjectiva, ling.

log SÍMB m

1 logaritme, mat.

2 logaritme en base 10 / logaritme decimal / logaritme vulgar / logaritme de Briggs, mat.

[*Diccionari d'abreviacions*. Diccionaris Enciclopèdia Catalana]

Tots aquests diccionaris esmentats fins ara responen a un criteri d'ordenació alfabètic. Hi ha tres tipus de diccionaris, però, que s'allunyen, en part, d'aquest sistema classificatori. Es tracta dels diccionaris visuals, els ideològics i els inversos.

Ampliació de continguts

Els diccionaris visuals són diccionaris que no presenten la informació ordenada alfabèticament, sinó que recullen un seguit d'il·lustracions d'una matèria determinada amb els noms (substantius, bàsicament) de cada una de les seves parts. Recullen termes de tots els camps del saber i els agrupen per matèries.

Exemple

Un exemple de diccionari visual especialitzat en un tema concret és el *Diccionari visual de la construcció*, elaborat pel Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya. Es pot consultar en línia, i recull, en català i castellà, aproximadament 6.000 termes relacionats amb la construcció, agrupats en 6 capítols: urbanisme, edificis, elements constructius de l'edifici, infraestructures de transport i comunicació, construccions hidràuliques i execució de l'obra.

Els diccionaris ideològics parteixen de conceptes i de determinades matèries per indicar el terme que els correspon en virtut de les seves relacions mútues. De fet, es poden considerar vocabularis temàtics, ja que els termes apareixen agrupats per camps lèxics, acompanyats, sovint, d'il·lustracions i imatges que permeten identificar l'element referit.

Exemple

A continuació, es mostra la relació de termes que apareixen a la secció «Els nuclis de població i les comunicacions. Habitants» (*Diccionari ideològic*, Barcelona: Barcanova).

aldeà, -ana
ciutadà, -ana

barb ciutadà, -ana

emigrant
estiuellant

barb veranejant

foraster, -a
immigrant
immigrat, -ada
nòmada
pagès, -esa
pobletà, -ana

súbdit, -a
veí, veïna

veïnat, -ada

vilatà, -ana

Per la seva banda, els **diccionaris inversos** recullen, en forma de llista, els mots d'una llengua (els mateixos que apareixen en un diccionari de llengua general) col·locant-los en ordre alfabètic invers, començant per l'última lletra de la paraula, després la penúltima, i així successivament fins a la primera. No acostumen a incloure cap altre tipus d'informació: ni definició, ni context, ni exemples. Alguns, però, sí que porten categoria gramatical.

El sistema d'ordenació inversa permet agrupar els mots a partir de la seva terminació, fet que facilita conèixer, per exemple, la productivitat de certs fenòmens derivatius (com pot ser, per exemple, saber quants substantius abstractes acaben en -esa, quantes professions o activitats acaben en -òleg o quins verbs tenen més predisposició per ser prefixats) o conèixer quins verbs poden ser pronominalitzats.

Exemples

malcriadesa honradesa pesadesa sobtadesa privadesa deixadesa morbidesa acidesa placidesa lucidesa	ginecòleg psicòleg lexicòleg toxicòleg tocòleg ideòleg geòleg paleòleg espeleòleg teòleg	venir avenir benavenir contravenir desavenir obvenir subvenir advenir esdevenir revenir sobrevénir	condoldre's desentendre's marfondre's corfondre's despondre's entrebatre's entremetre's embeure's
--	---	--	--

És important que l'usuari conegui els diferents tipus de diccionaris que hi ha al mercat per saber a quin recórrer segons la necessitat que se li presenti en cada moment.

QUAN CAL CONSULTAR-LOS?

La consulta és determinada pel tipus de feina que s'estigui duent a terme en cada moment. Es presenten, tot seguit, les diferents ocasions en què es pot necessitar accedir a cadascuna d'aquestes obres.

[1] Diccionaris generals de llengua. Un diccionari general de llengua és una eina bàsica de consulta que tothom hauria de tenir a l'abast. És totalment imprescindible per redactar un text disposar d'una d'aquestes obres, tant per resoldre dubtes ortogràfics, com d'altres aspectes, com ara saber, per exemple, si un verb és transitiu o intransitiu, i, per tant, a continuació s'hi ha d'escriure preposició o no; saber si un mot és correcte en una llengua determinada o no; saber si un mot s'està fent servir amb el significat correcte, etc.

Exemple

Partint del supòsit següent, en què un professor està preparant una conferència i no

sap si ha de dir als oients “**imagineu-vos** que esteu treballant en un laboratori farmacèutic” o “**imagineu** que esteu treballant en un laboratori farmacèutic”, el següent pas que caldria fer és buscar, en un diccionari de llengua general, les peculiaritats gramaticals d’aquest verb.

Exemple

imaginar (s. XIV; del ll. *imaginari*, íd.) **v** **1 tr 1** PSIC Formar la imatge mental d’alguna cosa, representar-se alguna cosa en l’esperit. **2** Concebre, inventar alguna cosa. **2 pron** Formar-se noció d’una cosa sense base suficient, suposar, pensar. [Gran diccionari de la llengua catalana]

De les dues accepcions que es recullen, la que interessa és la 2; per tant, en el context en què es vol fer servir el verb **imaginar**, aquest és pronominal.

Els diccionaris generals també són bàsics i absolutament necessaris quan es llegeix un text per poder anar aclarint els dubtes de vocabulari que es van plantejant. És el cas, per exemple, d’una persona que vol esbrinar el significat precís i exacte de *dialèctica*, entesa i emprada per ella fins aleshores com a sinònim de *discussió*. Necessàriament, la seva actuació ha d’anar encaminada a esbrinar-ne el significat.

Exemple

dialèctic -a [1839; del gr. *dialektikós* ‘relatiu a la discussió’] **1 adj 1** Relatiu o pertanyent a la dialèctica. *Procediments dialèctics*. **2 p ext** Dit del pensament, el diàleg o el comportament en general que intenten d’establir i de mantenir alhora aspectes oposats entre ells i complementaris. **2 m i f 1** Persona que professa la dialèctica, expert en la dialèctica. **2 p ext** Persona hàbil en el diàleg, que té una manera de pensar no simplista, d’acord amb la complexitat de la realitat. **3 f 1 FILOS** Procés mental de comprensió de la realitat mitjançant la contraposició i la síntesi dels contraris, d’acord amb la mateixa condició de la realitat, sempre complexa i constituïda per elements antitètics. **2 LÒG** Branca de la lògica que ensenya les regles del raonament. **3 p ext** Art de discutir. *di_a_lèc_tic*. [Gran diccionari de la llengua catalana]

[2] Diccionaris didàctics. Com s’ha dit anteriorment, aquests diccionaris s’utilitzen en les mateixes ocasions que els generals, amb la diferència que van dirigits a usuaris que no tenen una competència lingüística del tot consolidada (sobretot, a estudiants escolars o a aprenents d’una llengua estrangera). Per aquest motiu, la informació que aporten és al màxim de clara i identificable per a l’usuari: contenen molts exemples, on es mostra l’ús real, i s’acompanyen de referències ortogràfiques i morfològiques.

Exemple

Continuant amb l’exemple anterior, i imaginant que l’interessat a esbrinar el significat de *dialèctica* és un escolar, o una persona que no té el català com a llengua primera, li resultarà més útil cercar el significat del mot en un diccionari didàctic, ja que aquest li proporcionarà la informació d’una manera més ajustada a les seves necessitats i als seus coneixements lingüístics.

Exemple

dialèctica (ll. *dialectica*, mat. sign.) **f. 1.** Art de discutir, branca de la lògica que ensenya les regles del raonament. **2.** Procés mental de comprensió del real mitjançant la contraposició i la síntesi dels contraris. **OBS.** El *pl.* és *dialèctiques*.

Són obres útils tant per a tasques descodificadoras (per exemple, saber el significat

d'una paraula o locució) com per a tasques codificadores (saber quin ús pot tenir un terme determinat).

Ampliació de continguts

És per això que és interessant consultar-los quan se cerca, explícitament i expressat de manera clara i entenedora, les següents informacions:

[a] Informació de caràcter gramatical sobre els processos de derivació i de flexió que afecten un mot (ja que en molts casos informa de les qüestions relacionades amb el gènere i el nombre i amb els afixos que poden afectar l'arrel d'un mot).

Exemples

-ivo, va o -tivo, va: *suf.* Significa 'cualidad relacionada con' y forma adjetivos a partir de verbos de sustantivos o adjetivos: *narrar – narrativo, expresar – expresivo, prohibir – prohibitivo, deporte – deportivo, intenso – intensivo*. [Diccionario Salamanca de la Lengua Española]

dis-. PREF. **Dis-** is added to some verbs that describe processes in order to form verbs describing the opposite processes. EG *...appear-disappear... ...connect – disconnect... ...arm – disarm*. **2 Dis-** is also added to some words that describe states, qualities, or attitudes in order to form words describing the opposite states, qualities, or attitudes. EG *...similar-dissimilar... ...agree-disagree... ...belief-disbelief*. [Collins Cobuild. English Language Dictionary]

[b] Informació sobre els contextos sintàctics en què pot aparèixer un element lèxic (ja que ofereix dades sobre l'ordre de col·locació dels mots, sobre el funcionament d'alguns elements gramaticals —articles, conjuncions i preposicions, bàsicament—, etc.).

Exemples

don1 /don/ *n* **1** (Brit) a teacher at a university, esp at an Oxford or a Cambridge college. **2 Don** a title used before a man's Christian name in Spanish-speaking countries: *Don Felipe*. [Oxford Advanced Learner's Dictionary]

entrenar: Ejercitar <una persona> [a un deportista] y cuidar de su forma física. [Diccionario Salamanca de la Lengua Española]

[c] Informació que fa referència a les relacions lèxiques de sinonímia i antonímia.

Exemples

bagueny (d'obaga) *m* Vessant orientat cap al nord, oposat al sol. *SIN.* Bac, obac, obaga. || *ANT.* Solà, solana, solell. [Diccionari Barcanova de la Llengua]

question-master, question-masters. (n count) A **question-master** is the person who asks the questions in a game or a quiz on the television or radio = quizmaster [Collins Cobuild. English Language Dictionary]

[d] Informació relacionada amb l'ús pragmàtic de la llengua, en tant que són obres lexicogràfiques que aporten dades relacionades amb el registre i l'àrea temàtica a la qual pertanyen els termes.

Exemples

pally /pæli/. (adj. qualit: if + prep then with) If you are **pally** with someone, you are friendly with them; an informal word.

racanear v. intr. **1** coloquial Comportarse como un avaro y no ser generoso con los demás: *deja de racanear y pon tu parte como todos*. **2** coloquial Comportarse como un vago evitando el trabajo: *no estudia nada, racanea todo el día*.

[3] Diccionaris terminològics. De vegades, si l'usuari està treballant (escrivint o llegint) amb un text d'un àmbit d'especialitat concret, com ara un text mèdic, pot ser que en un diccionari de llengua general no trobi algunes de les paraules que voldria consultar. Així doncs, s'ha de cenyir a la temàtica del discurs amb què està treballant i consultar un diccionari especialitzat, continuant amb l'exemple, en medicina.

[4] Diccionaris bilingües o d'equivalències. Són totalment imprescindibles si es treballa amb un text escrit en una llengua diferent a la materna, per conèixer d'una manera ràpida, tot i que no sempre precisa, el significat de mots estrangers. L'ús dels diccionaris bilingües s'hauria de completar amb el d'un diccionari general de la llengua del text amb què es treballa.

Exemple

Es dona la situació que un estudiant està llegint un text en francès i es troba el mot **avachi**, que no sap què vol dir. Busca en un diccionari bilingüe, i troba:

Exemple

avachi, **e** adj deformado, da (déformé) | marchito, ta (fané) | FIG & FAM molido, da; hecho polvo (fatigué)

[*Gran diccionario Larousse español-francés, français-espagnol*]

Segons el diccionari bilingüe, hi ha tres possibles significats d'*avachi*: deformat, pansit i, en sentit figurat i familiar, cansat. Davant del dubte, el que hauria de fer aquest estudiant és complementar la informació. Per això, li caldria recórrer a un diccionari general, per veure quines accepcions recull per a aquest mot:

Exemple

AVACHI, IE [avafi] adj. – 1542; de *avachir* 1. Devenu informe pour avoir été trop porté (vêtements, tissus...). **déformé**, 1. **flasque**. *Chaussures avachies*. 2. (PERSONNES) Sans aucune énergie, sans fermeté. *Un être avachi*. 1. **mou; amorphe, indolent, veule**.

[*Le nouveau petit Robert*]

D'entrada, el diccionari de llengua especifica que l'accepció que significa 'deformat' només s'aplica a la roba. L'altra accepció, al caràcter de les persones. D'altra banda, només considera una accepció possible aplicable a les persones, i no pas dues com el diccionari bilingüe: persona sense energia, sense fermesa. 'Pansit' es podria correspondre amb aquesta accepció, que fa referència al caràcter o l'esperit, però no cansat, que es refereix a l'estat físic.

[5] Diccionaris de sinònims i antònims. Són molt útils a l'hora de resoldre exercicis escolars de llengua en què es demanen paraules afins i mots contraris, oposats, i sobretot, a l'hora d'escriure un text, per evitar repeticions de mots.

[6] Diccionaris d'abreviacions. S'empren per conèixer el significat d'una abreviació, o per saber com s'abrevia un mot.

[7] Diccionaris inversos. Són útils, sobretot, quan la informació de la paraula que l'usuari coneix o busca és la que pertany a la part final del mot; també són útils a l'hora de saber la distribució i la presència de certes grafies finals (es poden utilitzar, doncs, per escriure poesia, ja que ajuden a trobar rimes consonants); en llengües, com la catalana, en què la sufixació és un procediment de creació lèxica important, l'ordenació inversa permet saber, per exemple, quins sufixos tenen més aplicació i en quin tipus de mot s'apliquen, etc. Cal tenir en compte, però, que actualment, amb els diccionaris electrònics, que permeten fer consultes per grups de lletres continguts en les entrades, els diccionaris inversos han quedat una mica desfasats.

[8] Diccionaris ideològics i visuals. Tots dos tipus de diccionaris són necessaris si es treballa amb un text d'una temàtica concreta (ja sigui per aclarir el significat de conceptes o per saber com es designa un concepte concret), ja que presenten agrupada en una sola pàgina tota la terminologia que hi està relacionada.

Cada necessitat lingüística es pot resoldre consultant un tipus de diccionari concret. Cal, doncs, saber identificar les diferents necessitats que es poden presentar i conèixer els diversos tipus de diccionaris que hi ha per resoldre-les.

COM CAL CONSULTAR-LOS?

Un cop coneguda la diversa tipologia de diccionaris que hi ha al mercat, és important saber com cal consultar-ne cada tipus, segons la feina que s'hagi de dur a terme en cada cas.

De com s'han de consultar, ja n'informa la guia d'ús de cada diccionari. En general, gairebé tots presenten la característica comuna de tenir entrades ordenades alfabèticament, a continuació de les quals es concreta una informació o una altra, segons el tipus de diccionari de què es tracti.

La **guia d'ús** tan sols informa de la microestructura del diccionari, i, per tant, de les indicacions que l'usuari hi trobarà i de com caldrà interpretar-les. Hi ha, però, un aspecte que tan sols és competència del lector de tenir en compte: saber analitzar el contingut de l'entrada que s'està consultant. No n'hi ha prou de confirmar que el terme que es busca és al diccionari (llegint-ne l'entrada i prou), sinó que cal comprovar que es refereixi al mateix concepte, llegint tota la informació que presenta l'entrada.

Exemple

En castellà és molt freqüent, en textos administratius, una frase com la següent: "proceder al archivo de los documentos". A l'hora de redactar un text d'aquestes característiques en català, se'n podria fer una traducció literal del tipus: "procedir a l'arxiu dels documents". L'autor del text, per validar la correcció dels termes que emprà, podria buscar en el diccionari la paraula *arxiu*:

arxiu *m.* Conjunt de documents acumulats per una persona o per una institució com a resultat de l'activitat pròpia o aliena. | **arxiu privat** Arxiu de procedència no pública. *Arxiu personal, patrimonial, eclesial, nobiliari, d'una empresa.* | **arxiu públic** Arxiu

procedent d'organismes estatals i definit com a públic per la llei. *Arxiu judicial, militar, municipal*. | Edifici, local o moble on és dipositat un conjunt documental. || Fitxer informàtic.

Si quan l'usuari consulta el diccionari només llegeix l'entrada *arxiu* i prou, donarà com a bona la frase "Procedir a l'arxiu dels documents", ja que constatarà que *arxiu* és una paraula de la llengua catalana. La realitat, però, és tota una altra, ja que l'única acceptió correcta en català per al mot *arxiu* és la que es refereix als documents o al moble o local que els conté, és a dir, es tracta d'un nom propi referit a un objecte tangible. En canvi, en la frase, el mot *arxiu* fa referència a l'acció d'arxivar.

Si l'usuari llegeix detalladament la definició, s'adonarà que l'acceptió que busca no apareix a sota del mot *arxiu*. Si continua llegint les entrades següents, totes de la mateixa família, trobarà:

arxiu

arxivador

arxivament *m.* Acció d'arxivar; l'efecte

La noció que el lector està buscant és aquesta; així doncs, la frase correcta és "Procedir a l'arxivament dels documents".

Amb tot, hi ha dos tipus de diccionari que potser són els que es consideren «més estranys» o poc comuns per la manera com presenten la informació. Es tracta dels diccionaris inversos i dels visuals i ideològics.

Els **diccionaris inversos** sí que utilitzen l'ordenació alfabètica, però no a partir de la primera lletra de les paraules, sinó a partir de l'última: es comença des del final del mot i s'avança cap al principi.

Exemple

cacatua *f*

fàtua *af*

estàtua *f*

perpètua *af*

perpètua *f*

lituà *a*

lituà *m*

mútua *af*

Els segons, en canvi, presenten la informació ordenada per temes. En el cas dels **diccionaris visuals**, es desenvolupa un dibuix en cada pàgina, amb rètols que inclouen els termes corresponents a cada part del dibuix. Per les característiques d'aquest sistema, els tipus de mots que contenen aquests diccionaris són majoritàriament substantius, tot i que també s'hi recull alguna acció (verb) i algun adjectiu que, òbviament, s'han de poder dibuixar. Generalment inclouen un índex alfabètic que permet trobar la pàgina on es representen visualment.

En el cas dels **diccionaris ideològics**, no necessàriament presenten il·lustracions, sinó mots classificats segons les relacions temàtiques que tenen. En tots dos casos, doncs, cal accedir a la informació a partir d'un tema concret.

Exemple

Per exemple, si interessa saber els mots propis de la cria intensiva de pollastres, cal recórrer a l'índex del diccionari i buscar-hi algun apartat com ara *Ciències de la naturalesa*, a dins del qual s'haurà de buscar el títol de subapartat que més s'acosti a les necessitats de l'usuari; en l'exemple plantejat, *Granges* o *Ramaderia*. Tot seguit, cal anar a la pàgina que indica l'índex, i observar atentament la il·lustració amb els rètols, en el cas dels visuals, o la relació de mots, en els cas dels ideològics, que hi apareix.

Abans de consultar un diccionari és convenient llegir-ne la guia d'ús per poder accedir a la informació de la manera més ràpida possible i saber-la interpretar sense equívocs.

NOVES TECNOLOGIES I NOUS FORMATS

La manera tradicional de difondre un diccionari és imprès en paper i relligat en format de llibre. Això no obstant, a partir de la revolució informàtica han aparegut els anomenats **diccionaris electrònics**, als quals es pot tenir accés per dues vies diferents: enregistrats en un disc compacte que l'usuari pot comprar en una llibreria, o en línia, per connexió remota amb l'ordinador que conté la base de dades del diccionari o per Internet.

Recurs bibliogràfic

Els webs dels diferents serveis, entitats i institucions que es dediquen a la difusió i a l'ensenyament de la llengua catalana recullen els enllaços que permeten accedir als diccionaris i les bases de dades terminològiques d'interès general, tant per a la comunitat universitària, com per a la població en general.

Pel que fa a l'àmbit universitari, des del web de l'Institut Joan Lluís Vives (xarxa d'universitats del territori de parla catalana), es pot accedir al conjunt de vocabularis bàsics i materials terminològics elaborats per les universitats que en formen part.

Els diccionaris convencionals i els editats en suport electrònic **són productes diferents des d'un punt de vista formal i funcional**. Mostren diferències tant pel que fa als aspectes externs de l'obra (és a dir, la periodicitat de les actualitzacions i la condensació de la informació) com pel que fa a aspectes d'ordre intern, que afecten, sobretot, les possibilitats d'explotació de la informació.

Així, en els diccionaris electrònics la flexibilitat per accedir a la informació és més gran (l'accés no queda restringit tan sols segons l'ordre alfabètic de l'entrada) i és més fàcil localitzar elements concrets de l'obra (per temes, per hipertext, per elements dins de les definicions, etc.). Un altre aspecte diferenciador entre ambdós tipus de suports és que en els diccionaris electrònics es poden incloure altres maneres de representar la informació, a banda de la textual, ja que permeten incorporar-hi imatge i so: amb la imatge es té un complement il·lustrat de la informació, i amb el so es pot saber com sona un instrument o com es pronuncia una paraula (aspectes que en

els diccionaris en paper estan representats mitjançant adjectius qualificatius en el primer cas i amb transcripció fonètica en el segon).

Ampliació de continguts

Tot i que cada diccionari electrònic presenta les seves peculiaritats, en general tots permeten fer una sèrie d'accions similars. La més bàsica és la possibilitat que ofereix l'hipertext, des de dins d'una definició, de buscar el significat de qualsevol altra entrada continguda en la definició.

També es poden fer cerques amb un grau de complexitat força elevat: des d'acotar la part en què es vol limitar la cerca (per exemple, només buscar certa informació continguda en els exemples o que aparegui sota la capçalera de sinonímia) fins a determinar el criteri de cerca (per exemple, buscar només mots substantius, o mots d'un registre concret, o mots relacionats amb la marca dialectal, o mots que continguin certes seqüències gràfiques —que comencin, acabin o continguin unes grafies determinades—, etc.) o, si calgués, combinar diferents criteris de cerca (per exemple, buscar mots que continguin, alhora, certs trets: que siguin verbs propis del registre informal i característics d'una àrea geogràfica concreta).

Hi ha, també, alguns diccionaris electrònics que ofereixen la possibilitat de consultar diverses obres alhora (diccionaris de sinònims o de modismes) o permeten buscar, a partir d'una forma verbal conjugada, la seva entrada corresponent.

Gràcies als avenços informàtics també ha avançat la teoria lexicogràfica en l'elaboració de diccionaris. Una de les eines principals per elaborar diccionaris són les **bases de dades**. Permeten recollir informació de milers de mots i manejar-la de moltes maneres diferents, cosa que permet dur a terme un control exhaustiu dels múltiples aspectes del diccionari, la qual cosa assegura la màxima coherència sistemàtica en el producte final.

Igual com els diccionaris electrònics, les bases de dades no presenten la informació recollida en paper, com un diccionari tradicional, sinó que es pot consultar en pantalla, en forma de fitxa individual, qualsevol aspecte que l'usuari desitgi, des de tots els mots que tenen una categoria gramatical determinada fins a tots aquells que pertanyen a un dialecte concret o tots els que s'han obtingut d'una font determinada.

Exemple

A partir de la pàgina web del TERMCAT, Centre de Terminologia, es pot accedir al Cercaterm, una base de dades que recull milers de termes catalans amb la definició i l'equivalència en altres llengües europees, majoritàriament castellà, francès i anglès.

Un cop ja a la pàgina del Cercaterm, unes breus instruccions d'ús ajuden a fer la cerca més fàcilment. Hi ha dos espais per omplir; l'un és el de la paraula que interessa consultar, que es pot escriure amb la llengua que es vulgui; i l'altre és el de l'àrea temàtica a la qual pertany aquesta paraula (totes les àrees temàtiques possibles estan consignades prèviament, i només cal seleccionar la que interressi; si es desconeix, es pot seleccionar l'opció "totes").

Per exemple, si s'està traduint un text de botànica del castellà al català, i es desconeix com se n'ha de dir, en català, del terme castellà *giberelinas*, es tecleja "giberelinas", en castellà, en l'espai reservat per al terme de consulta, i la resposta apareix

ràpidament:

gibberel·lina

<Fisiologia vegetal>

ca gibberel·lina, f

es giberelinas

Grup de fitohormones produïdes pel fong *Gibberella fujikuroi* i per les cèl·lules de totes les plantes superiors.

Les bases de dades són una **eina útil** perquè resulten apropiades per representar la majoria de trets dels termes, es pot utilitzar qualsevol programari convencional de gestió de base de dades i presenten una gran capacitat expressiva, facilitat de manteniment, eficiència i facilitat per extreure'n informació.

Ampliació de continguts

Les bases de dades són útils per als lexicògrafs, més que no pas per als usuaris generals dels diccionaris, als quals els resulta més fàcil consultar els diccionaris electrònics, que ofereixen els mateixos avantatges de consulta de dades, però a més presenten la informació més polida i de forma més entenedora per a un usuari no lexicògraf que les bases de dades. I és que un dels principals inconvenients de la presentació de les bases de dades és la fragmentació de les dades i la manca d'una estructura jeràrquica que permeti establir generalitzacions i inferències entre si.

La informàtica també ha arribat a la lexicografia per facilitar als lexicògrafs les tasques d'elaboració de diccionaris, amb les bases de dades, i als usuaris dels diccionaris la forma de consulta de la informació, amb els diccionaris electrònics.

